16

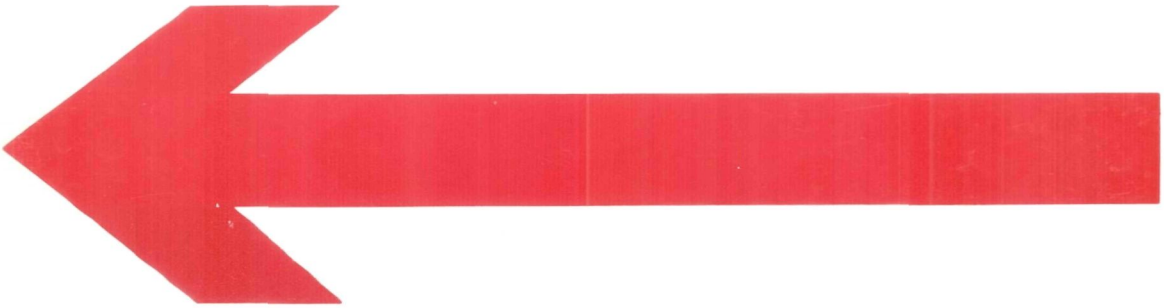

La justícia de menors, una justícia menor?

DEBATS DE L'AULA PROVENÇA

1 6

La justícia de menors, una justícia menor?

Barcelona 1992

I N D E X

Pàg.

Llums i ombres del nou projecte de llei sobre la reforma urgent de la Llei de tribunals tutelars de menors. *(Carlos González Zorrilla)* 5

La justícia de menors, una justícia menor? Notes per provocar el debat. *(Jaume Funes)* 11

La justicia dels menors, una justicia menor. *(Lluís Ventosa)* 15

Resum del debat.[1] *(Fernando Pindado)* 27

[1]El debat es va celebrar el dia 7 de maig de 1992.

LLUMS I OMBRES DEL NOU PROJECTE DE LLEI SOBRE LA REFORMA URGENT DE LA LLEI DE TRIBUNALS TUTELARS DE MENORS.

A) La "necessitat" de reformar la Llei de tribunals tutelars de menors:

"La Sentència del Tribunal Constitucional 36/1991 de 14 de febrer, que declara inconstitucional l'article 15 de la Llei de tribunals tutelars de menors, fa necessària la regulació d'un procés davant els jutjats de menors que, no obstant les seves especialitats per raó dels seus subjectes, disposa de totes les garanties derivades del nostre ordenament constitucional."

Així comença l'exposició de motius del Projecte. Resulta lamentable que el Govern cregui "necessari" de modificar la Llei de menors exclusivament en l'esmentada Sentència del Tribunal Constitucional. I resulta lamentable perquè si existia aquesta necessitat, des de fa molts anys, no era només a causa de la constitucionalitat o no de l'article 15 de la Llei (que era realment inconstitucional, com molts ja denunciàvem des de l'aprovació de la Constitució), sinó que aquella necessitat provenia de la incongruència de la Llei amb la realitat social, amb la realitat institucional i amb la realitat jurídica del país.

a) La realitat social. La mera lectura de la Llei de tribunals tutelars de menors dóna idea del context social en el qual aquella fou promulgada, del tipus de conflictes que pretenia resoldre i dels instruments amb què aspirava a fer-ho. La simple menció dels menors "llicenciosos" o "vagabunds", la contínua referència a la "reforma moral" com a objectiu de les institucions educatives i el disseny de les institucions de menors (per exemple: la diferència

entre centres de reforma de tipus correctiu o de tipus educatiu, o l'existència de centres "per a menors anormals"), són prou il.lustratives.

b) La realitat institucional. Cal esmentar tres canvis institucionals que han deixat sense contingut la major part de la Llei de tribunals tutelars de menors:

1r.- La promulgació, l'any 1985, de la Llei orgànica del poder judicial, amb la creació dels jutjats de menors i dels jutges especialitzats.

2n.- La modificació del Codi civil de 1987, que deixà sense contingut tots els preceptes de la Llei que fan referència a la facultat protectora.

3r.- La creació de l'Estat de les Autonomies i el traspàs de competències de l'Estat a les comunitats autònomes, les quals han desenvolupat, amb ritmes i models diversos, noves formes d'intervenció que han deixat obsoletes les referències de la Llei a organismes administratius com el Consell Superior de Protecció de Menors, les juntes de protecció de menors, etc.

c) La realitat jurídica. La més clamorosa de les contradiccions de la Llei amb la realitat jurídica del país (encara que no l'única, com ja hem vist) és sens dubte el seu desacord amb els preceptes constitucionals.

Sense entrar a fons en aquesta qüestió, perquè ja ha estat tractada pel Tribunal Constitucional, només faré esment, segons la meva opinió (i també, segons sembla, la del Tribunal Constitucional), que la declaració d'inconstitucionalitat de l'article 15 no vol dir que els altres articles no recorreguts pels jutges siguin constitucionals, sinó que, simplement, el Tribunal Constitucional

no pot pronunciar-se sobre aquests per no haver estat objecte de les qüestions d'inconstitucionalitat presentades.

En definitiva, el fet de canviar la Llei era una necessitat global, que n'afectava pràcticament tot el contingut i no únicament el procés. Així doncs, és lamentable que el Govern hagi fet una lectura tan parcial i escassa de les necessitats de la reforma.

B) Les possibles alternatives

Com ja vaig deixar escrit fa anys, crec que les alternatives a la profunda crisi de la Llei només podien ser tres:

a) Limitar-se a corregir-ne els aspectes inconstitucionals.
b) Substituir la justícia de menors per mecanismes d'intervenció assistencial administrativa.
c) Reformar en profunditat la filosofia i el contingut de tota la Llei.

L'opció governamental sembla haver estat, almenys inicialment, la primera d'aquelles alternatives, encara que és veritat que el tràmit parlamentari i la naturalesa de les coses l'ha obligat a ampliar una mica la seva pretensió inicial de modificar tan sols el procediment. Després ho veurem.

La segona de les alternatives ha aparegut, de forma més o menys matisada, en el decurs dels debats parlamentaris, però, segons la meva opinió, sense arribar a articular una proposta alternativa coherent i clara. Amb tot, és veritat que aquella posició ha sostingut de manera substancial que les necessitats socials (familiars, educatives, culturals, etc.) haurien de ser preponderants respecte a la resposta judicial i, conseqüentment, haurien d'anar a favor seu, i s'haurien d'oposar a la creació d'un procés penal per als joves que en pogués perjudicar seriosament les

possibilitats d'atenció, atesa l'edat i la condició social d'aquest sector social.

En definitiva, aquella opció es declarava partidària de reconèixer la inimputabilitat penal dels menors de setze anys i de substituir la justícia penal per mecanismes d'atenció administrativa (encara que aquest últim punt no quedava gaire clar en la proposta).

Davant d'aquestes posicions, sostinc que, avui dia, és desitjable i possible avançar tendint a la desaparició de l'instrument penal com a resposta als conflictes que plantegen els joves (i també els adults, no ho oblidem), però mentre que aquesta fita no sigui una realitat (i desgraciadament no crec que avui ho sigui) és necessari tornar a afirmar la necessitat d'una justícia basada en el principi d'intervenció mínima, amb garanties i responsabilitzadora.

Com ha dit Ferrajoli, "Els sistemes punitius moderns (...) es dirigeixen cap a una transformació en sistemes de control cada cop més informals i cada vegada menys penals (...). Tal vegada el que avui és una utopia no són les alternatives al dret penal, sinó el dret penal en si mateix i les seves garanties; la utopia no és l'abolicionisme, ho és el garantisme, inevitablement parcial i imperfecte". Subscric aquesta opinió, incloent-hi, desafortunadament, la idea que potser es tracta d'una utopia. Per això miraré brevíssimament d'analitzar algunes qüestions concretes del Projecte de Llei, segons aquesta filosofia.

C) Llums i ombres del Projecte

El primer comentari global es divideix ja en llum i ombra. Crec que és tremendament positiu que el Projecte parli (com no podia ser d'altra manera després de la Sentència del Tribunal Constitucional) del reconeixement que els menors tenen, quan passen per les instàncies de control penal (es diguin com es diguin), les mateixes garanties i els drets que la Constitució reconeix a tothom. I ho

és, no només pel fet del que pugui voler dir això quant a garanties processals, sinó pel significat simbòlic que té amb vista a la dignitat i al rol social dels joves en la nostra societat.

L'ombra, ja ho assenyalava abans, és també considerable: aquest Projecte és, endemés d'urgent, parcial, i això comporta, no tan sols deixar subsistents preceptes de la Llei mateixa que considero obsolets, sinó, cosa que és més greu, desaprofitar l'oportunitat d'emmarcar la justícia de menors dintre d'un àmbit jurídic i institucional d'atenció social a la joventut que sigui coherent.

¿La previsió de les garanties es convertirà en un pur formalisme que les buidi de contingut? ¿L'absència d'un projecte global d'atenció a la infància i a la joventut farà que la justícia acabi entenent d'assumptes que ni pot ni ha de resoldre? ¿O més aviat l'absència d'aquest marc global possibilitarà el manteniment d'intervencions de control dur, fora de la justícia i fora, per tant, de qualsevol marc garant de referència? Totes aquestes són incògnites que el futur resoldrà, però que en tot cas es produeixen inevitablement per l'absència d'aquest marc general de referència al qual al.ludia.

Qüestions més concretes: crec que des del punt de vista del principi d'intervenció mínima és positiu fixar una edat límit per sota de la qual la justícia no intervingui (encara que els dotze anys sigui excessivament baixa), i és positiu també que només la comissió d'un fet delictuós doni lloc a la intervenció penal i, així mateix, en línies generals, la regulació del principi d'oportunitat (encara que no en allò que es refereix a la suspensió, on el termini de dos anys em sembla exagerat).

Es així mateix positiu, des del punt de vista garantista, la temporalització de les mesures i la possibilitat d'una reducció.

Per acabar, m'ofereixen més dubtes la intervenció del Ministeri Fiscal (hauria d'exigir-se'n almenys l'especialització, el mateix que al jutge) i de l'equip tècnic, la participació del qual sembla vaga i inconcreta pel que fa a les seves funcions.

Des del punt de vista negatiu, el més important em sembla la no-extensió de la jurisdicció fins als divuit anys, cosa que posa en un perill seriós amb vista al futur la subsistència mateix d'aquest tipus de justícia. L'altre aspecte negatiu concret és, sens dubte, la falta de regulació adequada de tot el que fa referència a l'aplicació i l'execució de les mesures, que deixen el Projecte com un híbrid del nou i el vell sistema. Però aquesta objecció, ja ho he indicat abans, em sembla coherent amb la falta d'aquell marc global de referència entre la justícia i els organismes i institucions d'intervenció social.

En definitiva: el més coherent, avui, és continuar treballant per aconseguir nous mecanismes de control social que no necessitin recórrer al control penal com a recurs principal. Això hauria de ser el nostre objectiu primordial. Però, mentre que la intervenció penal (qualsevol que sigui la forma que tingui) no desaparegui, caldrà continuar reivindicant amb força la vigència per a tots de les garanties d'un estat de dret.

Carles González Zorrilla
Barcelona, 29 d'abril de 1992

LA JUSTÍCIA DE MENORS, UNA JUSTÍCIA MENOR?

Notes per provocar el debat.

I.- UNA QÜESTIÓ MENOR

En realitat, potser no seria cap problema que la justícia de menors fos una "justícia menor". El problema real és que es tracta d'**una qüestió menor**. Es tracta d'una qüestió nímia, escassament important per als responsables polítics en general, que han trigat catorze anys a confeccionar un "pedaç" que rentés la cara a l'única llei -de les franquistes- inconstitucional que quedava. També és una qüestió menor per a la ciència i per al sistema penal en general, als quals quasi no han preocupat els menors, i no han tingut interès a generar altres alternatives per respondre a les transgressions dels adolescents més que la simple adaptació reduccionista del model penal adult. Donem per suposat que socialment també es tracta d'una qüestió menor per a la majoria dels ciutadans, escassament preocupats per altres aproximacions que no siguin les relacionades amb el fantasma de la inseguretat, o amb la vivència dels adolescents com a problemàtics o drogaaddictes.

II.- JUSTÍCIA ESCASSA

Que la justícia de menors sigui una justícia menor pot no ser un problema si el que pretenem és que com menys vegades la justícia intervingui en els conflictes de la societat amb els seus adolescents i joves, més bé aniran les coses. La millor justícia per als anomenats "menors" (¿menors de què?) és aquella que té una dosi de penalització i de judicialització reduïda a la mínima expressió.

Des de Catalunya, no ens podem plantejar aquest debat sense tenir en compte la llarga història de discussió sobre el tema, en gran part fruit dels amics amb els quals hem de debatre a la mesa. La "urgència" simbòlica que condiciona inevitablement aquest diàleg neix d'una llei, aquesta sí que menor i desconeguda, que s'aprovarà en els propers dies en el Congrés dels Diputats. Una llei que, pel seu context, pel seu contingut i per les seves circumstàncies, pot empitjorar encara més la situació, si és que això és possible.

III.- ¿DE QUÈ DISCUTIR?

Llevat que només vulguem entrar en una discussió de conceptes, estem implicats en tres "guerres", o en tres línies d'acció, per poder mantenir sempre una actitud pacifista:

1.- Fer que existeixin programes i recursos per atendre els adolescents, de manera normalitzada i global, i per mirar com encaixen en aquest context els adolescents que transgredeixen les normes (el panorama, en opinió meva, és depriment).

2.- Evitar que la resposta penal i la judicialitzada sigui la principal resposta als conflictes que presenten els adolescents i els joves (el "pedaç" de la llei a punt d'aprovar-se pot condicionar-ho prèviament).

3.- Treballar per tal que la resposta penal i la seva organització judicial concreta per als més joves sigui al menys destructora possible.

IV.- LA COARTADA DE LES GARANTIES

La Sentència del Tribunal Constitucional reafirmant que els "menors" eren subjectes de drets (cosa que se suposava òbvia) i que, per tant, no podien ser castigats sense ser escoltats o sense

poder defensar-se -de la policia, dels veïns, dels treballadors socials, dels psicòlegs, etc.- pot provocar que la Justícia els consideri pràcticament adults. En realitat el perill immediat és que l'excusa de les garanties -a les quals no podem renunciar- es torni una coartada per a un pseudo-procés com el de la justícia adulta, aplicat per jutges, fiscals i advocats, amb escassa capacitat de variar els seus registres mentals, els seus procediments, els seus sistemes d'actuar. La capa de les garanties s'utilitza per tapar la manca de voluntat de fer alguna cosa nova i diferent, per aplicar també als adolescents allò que ja està demostrat com a nefast amb els adults.

No podem acceptar la consideració dels adolescents com a subjectes tutelats als quals no es pot imputar res. Són ciutadans responsables diferents, en transició cap a la vida adulta. Ès clar que no podem fer amb ells el que vulguem. Ès clar també que no podem ni els hem d'aplicar respostes penalitzadores i criminalitzadores. La nostra obligació és inventar un sistema penal diferent, no una simple variació amb matisos; un sistema que respecti la lògica del dret i les lògiques de l'educació i del treball social.

V.- UN RECORD PER ALS PRINCIPIS

Seria igualment fals reproduir aquells vells debats sobre la conveniència de situar els joves transgressors en l'òrbita dels "serveis socials". S'ha de recordar que transformar el delinqüent en boig, inadaptat o necessitat ha resultat històricament pitjor. Amb els adolescents i els joves transgressors també serveixen aquells principis bàsics de l'educació del treball social:

1.- El principi de normalitat (aquella resposta que es pot donar des de les instàncies normals, generals, primàries, no s'ha de donar des de les instàncies especialitzades).

2.- El principi d'integració (no acostumen a resultar positius els serveis i els recursos destinats exclusivament als que pateixen una determinada "patologia").

3.- El principi de l'atenció en el propi entorn, o de la no-institucionalització (atendre'ls on són, a partir dels recursos que cal potenciar en el seu propi context).

4.- El principi d'intervenció mínima (encara que pensem que és pel seu bé i que actuem estupendament, també s'ha de deixar que el "temps" resolgui alguns problemes).

IV.- PER UNA NOVA JUSTÍCIA JUVENIL

Probablement no seria gaire difícil organitzar una justícia juvenil raonable, si per algun responsable -més enllà de les declaracions d'encenser- passés a ser una preocupació "major". Quedi com quedi la Llei, la seva aplicació depèn del fet que tinguem "administració juvenil" amb coherència i propostes, "Administració de justícia" disposada a fer alguna cosa diferent i que ambdues -obligades a estar en pla d'igualtat- puguin posar en marxa una nova justícia juvenil a Catalunya.

Els que coneixem les diverses administracions, la menor cosa que podem ser és pessimistes.

Jaume Funes
Cornellà, abril de 1992.

LA JUSTICIA DELS MENORS, UNA JUSTICIA MENOR

INTRODUCCIÓ

S'he m'ha indicat que parli del problema dels menors delinqüents, del problema objectiu tal com es troba al carrer. Però m'han de permetre que no faci una simple descripció dels fets, que d'altra banda ja són coneguts, sinó que assenyali i exposi quin és, al nostre entendre, el problema de fons que hi ha al dessota de la majoria d'aquests fets i que, en darrer terme, els explica. Ja fa anys que tractem amb joves i menors delinqüents i la topada diària amb els seus conflictes ens ajuda a arribar a alguna conclusió.

I.- LA NATURALESA DEL MAL

El mal que afecta molts - per no dir la major part - dels nois que anomenem delinqüents és una mena de separació de la societat; o, si es vol, una mena d'**alienació**. Ho explico referint-me a dos fets d'observació, un de més extern o sociològic i un altre de més intern.

El primer fet que es pot observar és que la majoria d'aquestes persones viuen veritablement al marge de la societat normal, com en un món a part. I hi viuen d'una manera molt diferent. Tenen altres interessos, motivacions, valors i relacions o col.legues. I, sobretot, tenen un "mode diferent de guanyar-se la vida". En lloc de treballar com fa el comú de la gent, delinqueixen o es prostitueixen, o fins i tot manguen.

El segon també és un fet d'observació, però en aquest cas només es pot copsar si es tracta el delinqüent de prop. Tractant-lo hom

s'adona que encara que vulgui canviar de mode de vida, li costa molt i sovint no pot. Acostumem a tenir idees força errades pel que fa al cas. Creiem que, si convencem el delinqüent, en gran part el problema queda resolt; creiem que el problema és la mala voluntat o la voluntat equivocada del xicot, i que, si aquesta es modifica, ja tot queda solucionat. Tanmateix, això no és cert. La bona voluntat és només el començament, el primer pas i el més fàcil de donar. Després queda un llarg camí i a vegades, o tot sovint, no s'arriba al final.

Si hom s'està ben a prop d'aquests nois, tard o d'hora ho arriba a sentir, perquè d'una manera o altra ho arriben a expressar: "Vull fer-ho bé, però no puc; vull canviar, però m'és impossible". Aquest "Vull però no puc" és una síndrome habitual del mal en qüestió. Una altra és el "No vull", però aquesta encara ens costa més d'entendre com a tal. Crec que es pot dir que si la majoria dels delinqüents no volen canviar, és perquè no poden. Sota la seva falta de voluntat, hi ha una mena d'impotència radical.

¿En què consisteix, doncs, la dificultat? ¿D'on ve aquesta impotència? Quan decideixen viure d'acord amb la societat, experimenten que no és la seva i que no els diu res. No ho interpretin malament. Volen viure-hi, fins ho desitgen perquè la idealitzen, però la nostra vida social no és la seva i, si s'esforcen a viure-la, es troben sense vida. I aquesta, creguin-me, és una experiència que no es pot aguantar.

Aquesta alienació o manca de relació amb la societat s'expressa i es concreta d'una manera especial en la relació amb el treball. Aquestes persones no treballen. Els és impossible de treballar. Algunes vegades es diu que el problema és la manca de treball, la desocupació dels joves. No és veritat. El problema és pitjor; el problema és que encara que n'hi hagi, de feina, no poden treballar i no pas perquè estiguin malalts, o incapacitats físicament o psíquicament, sinó perquè estan alienats de la societat que està

configurada per les condicions vigents del treball, sobredeterminada com una comunitat de treball. Sembla estrany, però quan es parla de la delinqüència i de les seves causes, poques vegades es parla d'aquesta realitat del **no-treball** que hi ha al dessota i que ve a ser l'altra cara de la moneda. I tot i així es pot dir que d'aquí vénen tots els mals. Per això són diferents, per això són separats; la majoria, pobres econòmicament i també culturalment. I per això són delinqüents. La nostra societat es fonamenta en un mode determinat de produir i de treballar i qui no s'hi avé, en resta separat i s'ha de muntar i es munta una vida diferent i fins i tot una comunitat diferent.

II.- LA GENESI

El mal és l'**alienació** de la societat. ¿Però quina és la gènesi d'aquest mal? ¿Com neix i es desplega? ¿I quins són els factors que el provoquen? En termes generals, es pot dir que si la persona queda separada de la societat, moltes vegades és perquè la societat no es va posar primer al seu costat, i especialment quan més falta li feia, en el temps de la seva socialització. Pel procés de socialització, la societat s'ha d'incorporar a un mateix. Perquè la persona pugui experimentar la societat com la seva realitat, primer cal que la incorpori en la seva definició i que s'hi impliqui i s'hi arribi a identificar.

Es tracta en definitiva del **vincle social**; de reunir o vincular individu i societat, que són els dos extrems que s'han de trobar. Però la formació d'aquest vincle és una obra comuna. Depèn, certament, del subjecte de la incorporació, però també de la societat que és l'objecte que cal incorporar i que ha de respondre també a les exigències que aquell li planteja per poder fer la seva tasca. A vegades l'individu gairebé no pot fer-hi res, pel que fa a la seva socialització; a vegades es troba massa sol i sense el mínim de condicions.

Són dos els possibles dèficits que sovint fan fracassar l'esmentat procés. Acostumem a referir-nos al primer quan parlem de l'**abandó**, i al segon quan parlem de la **pobresa**. El primer denomina un defecte en la relació amb les persones de la comunitat; el segon, un defecte en la relació amb els recursos que constitueixen el medi material de la societat.

a) EL CONCEPTE D'ABANDÓ: Aquí ens hi referim en quant que és causa de l'**alienació** abans esmentada. En abstracte, l'abandó pot ser contemplat com a causa d'altres defectes o desequilibris, però per això mateix cal diferenciar-lo prou bé i explicar-lo en la seva especificitat.

L'abandó que causa el mal que ara considerem és l'**abandó social**. No és un dèficit en la relació personal, sinó en aquella específica relació que el subjecte que s'ha de socialitzar necessita rebre de part d'unes figures que representin prou bé la societat. L'amor no és un afer només entre les persones, sinó entre les persones i la realitat que està vigent; no és una relació dual sinó triangular. **L'amor que socialitza procedeix certament de la identificació amb la persona estimada, però també de la identificació amb la realitat social**, i per això pot fer i fa de pont. Aquí és on rau el problema. El problema està en el fet que pot ser un amor personal vertader, però alhora també un amor dissocial i dissocialitzador.

Pel que fa als menors delinqüents, sovint es diu que el defecte està en el fet que els pares no els estimen prou. Els delinqüents són persones poc estimades, s'acostuma a sentir. Però això moltes vegades no és veritat. Els pares dissocials poden estimar molt, però no poden fer-ho a partir de la realitat social vigent i això ja és força greu. Els menors delinqüents sovint estan força vinculats als seus pares, però per la mateixa raó estan destinats a romandre separats de la societat.

Cal insistir-hi perquè aquest abandó pot quedar amagat i sovint hi queda. Es diu que l'infant, llevat de casos molt excepcionals, cal que romangui amb la seva família perquè, malgrat tot, difícilment es pot confegir un àmbit on sigui tan estimat i cuidat tan personalment. Però potser el perill més habitual no és aquest; el perill no és la manca d'amor personal i familiar, sinó el fet que aquest amor sigui dissocial i que, pel fet de ser-ho, no serveixi per vincular a la societat.

Aquest és el perill que s'amaga en tot el món que viu en la marginació, que és un món molt extens i curull d'infants. I un món que, per aquesta mateixa raó, es va reproduint ell mateix. ¿Som conscients del problema que representen zones com, per exemple, l'anomenat Barri Xino? ¿El fet de parlar tant de la transcendència que té per als infants l'abandó familiar, no ens serveix per deixar-los abandonats en el si de la seva família, pel que fa a la seva relació amb la societat?

b) EL CONCEPTE DE POBRESA: També és un concepte heterogeni que en el nostre cas cal aplicar en el context de la problemàtica que ens preocupa. Alguns poden pensar que no és aquest el problema o que el problema no ve d'aquí, perquè de fet hi ha molts pobres socialment normals i els anormals, no pel fet de ser ajudats econòmicament ho deixen de ser. I tot i així cal dir que la pobresa dissocialitza i per això forma part del problema.

La pobresa dissocialitza perquè afebleix i pot arribar a desfer les identificacions que la persona té establertes pel cantó de la realitat social vigent. Ja ho havíem fet notar en parlar de l'abandó. Cal que la persona estigui ben relacionada, no sols pel cantó de les altres persones, sinó també ben agafada pel cantó de la realitat objectiva que ens envolta a tots plegats. I és per aquí on ataca la pobresa eficaçment.

Abans he dit que el món dels separats de la societat s'autoreprodueix perquè l'amor dissocial dissocialitza. Per això algú podria arribar a pensar: "doncs eliminem els separats i eliminarem el problema". Tanmateix, al cap de poc temps hi tornaríem a ser. El problema no són els pobres sinó la pobresa; els constants moviments que la pobresa provoca en relació amb el medi i que desarrelen persones, famílies i grups de les velles posicions i de les abans sòlides identificacions. El problema és que per crear riquesa la nostra societat activa la pobresa per l'altre cantó. La pregunta que ens plantejàvem era la següent: ¿és possible canviar el dissocial? Però potser cal fer-ne una altra de més fonamental: ¿és possible canviar en aquest sentit la societat?

El món dissocial és un món de pobresa. És un món de desarrelats de la societat perquè és un univers on la pobresa, en el seu desplegament, ha arribat al final. Certament, no tots els pobres són dissocials, ni tan sols la majoria. Tanmateix, això només significa que la pobresa es pot compensar però no pas que no tingui aquesta potencialitat. De fet, hi ha realment tres menes de pobresa: la que podríem anomenar normal perquè ja ha estat assumida en la socialitat; la que podríem dir que està en actiu perquè està removent molta gent del seu estatus, del seu lloc i fins i tot del seu país, alhora que desfà les seves identificacions; i la que ja és del tot dissocial, que és la pròpia d'aquells que són pobres perquè ja no són ni treballadors. En aquest darrer cas, per a aquests separats de l'estructura social, el cercle de la pobresa s'ha tancat.

III.- EL PROBLEMA DELS MENORS

El problema de l'alienació dissocial es manifesta d'una manera especial quan arriba l'hora de treballar, és a dir, en la relació laboral; però gairebé sempre comença abans. És el cas d'aquells que anomenem "menors amb problemes", i especialment amb problemes de delinqüència. ¿Com es manifesta, doncs, a aquesta edat?

Voldria parlar d'un tret que és força característic i revelador i que alhora planteja una greu qüestió. Tornem al tema de l'abandó, i complementem-lo amb un altre fet que també s'hi pot observar i que en principi ens pot fins i tot arribar a sobtar: L'infant que és abandonat per les figures adultes, ell mateix ben aviat, lluny d'enyorar-les, les abandona també. Es pot dir que als barris marginats hi ha molts infants abandonats; però també es pot dir a l'inrevés, que són molts els infants que hi ha que abandonen la relació amb les altres persones i, per aquesta raó, la relació amb la societat.

Això representa un greu problema. Aquests infants no volen ser ajudats. No volen dependre ni depenen de ningú ni estan sota cap autoritat paterna o social. Significa això que des d'aquesta perspectiva, que d'altra banda és ben real, no són infants. Per això està bé parlar de menors. Són uns infants que s'han fet homes prematurament. Quan parlem dels drets dels infants cal tenir en compte aquesta qüestió.

¿Són doncs adults i com cal tractar-los com a tals? No ho dic pas, però tampoc es pot afirmar que siguin criatures. Si en el seu cas cal parlar d'infants no és perquè ho siguin sinó perquè a la seva edat potser encara serven la capacitat d'arribar-ho a ser, és a dir, la capacitat de regressar si troben l'entorn adequat i les relacions adients. Aquesta és l'oportunitat que cal donar-los; la resposta que necessiten de l'Administració i de la societat. Altrament, la resposta al final només podrà ser la repressió.

IV.- ¿QUE ES POT I S'HA DE FER?

Aquí hi ha moltes qüestions barrejades. ¿Què pot i ha de fer-hi l'Administració de Justícia, i en particular la Justícia de Menors? ¿Els sistemes de ressocialització estan prou desenvolupats? ¿Està la Societat, en definitiva, preparada per afrontar el problema i donar-hi la resposta que s'hi escau; disposada, per exemple, a

assumir una relació més justa i més eficaç entre delicte i càstig? Etc.

a) EL NIVELL DE LA GESTIO: Per poder contestar aquestes qüestions penso que hi pot ajudar el fet d'explicitar primer una perspectiva que és força freqüent. S'acostuma a fer aquest plantejament: el **problema depèn de factors que, si fossin prou ben gestionats, en gran part quedaria resolt.** Ara bé, això no és cert o almenys no ho és pas del tot. El problema depèn de factors la majoria dels quals no es troben al nostre abast; depèn de factors que són a un nivell més profund i, en aquest sentit, cal no sobreestimar el nostre poder.

Ja s'ha indicat abans. Depèn en gran part de la pobresa, de la pobresa que hi ha al nostre país i fins i tot de la pobresa que hi ha a escala mundial. ¿Podem resoldre el problema del tercer món? ¿I podem i hem d'evitar la immigració d'aquest al nostre món, tot i que sabem que una part es convertirà en quart món? I dintre del nostre país, ¿podem evitar el trasbals de les reconversions, o el fet que a mesura que uns sectors vagin avançant, per la mateixa raó n'hi hagi d'altres que es vagin endarrerint? El capital no es pot aturar; s'ha de moure i ha de remoure, i això vol dir desidentificació i desarrelament per l'altre cantó.

En definitiva, el problema objectiu de fons no el podem solucionar sinó que, per dir-ho d'alguna manera, **només el podem gestionar.** Crec que es pot afirmar que no és cap accident que es podria evitar sinó que és inherent a la nostra societat, és a dir, a la manera de ser i de fer objectiva (i no només moral) del capital. No hi ha, doncs, una fórmula màgica; no hi ha un sistema que només calgui desenvolupar una mica més; i menys encara una tècnica especial que, si de cas, cal arribar a trobar. La resposta amb vista a la solució no està a les mans de l'Administració ni tampoc a les mans de la gent. El problema el podem fer servir com a arma per atacar políticament els nostres adversaris, però ni ells ni nosaltres el

podrem evitar ni curar i només el podrem administrar amb més o menys encert. El problema sempre ens superarà.

b) Aleshores, ¿no hi ha res a fer? M'adono d'aquesta conclusió, que és fàcil que s'entengui en un sentit negatiu i, per tant, paralitzador. Però el que aquí fins ara s'ha dit té a veure sobretot amb el nivell de les estructures i de les causes profundes del problema; tanmateix, pel que fa a la casuística ja és una altra qüestió. Immersos en aquest segon nivell més aviat cal dir que hi ha molt a fer, que es pot fer molt i que s'ha de fer. Precisament perquè al primer nivell el problema no es pot solucionar i, en conseqüència, sempre serà urgent, en l'àmbit de la casuística caldrà no parar mai de treballar.

Naturalment, aleshores l'important és determinar quins són els criteris que cal emprar a l'hora de posar-se a la feina. Penso que és un afer difícil, ple de contradiccions fins i tot. Difícil, ja ho he dit, quan es tracta d'actuar sobre les causes, però per això mateix cal insistir-hi. ¿Què s'ha de fer per evitar la pobresa i la proliferació del quart món? Hi ha moltes qüestions que sens dubte són tècniques, però també val a dir que hi ha una qüestió de sensibilitat que possiblement és la més important. Amb tot, quan del que es tracta és d'actuar sobre el problema concret, no ja sobre les causes del mal sinó sobre el mal causat i l'extensa casuística que inclou, aquest factor de sensibilitat o aquesta necessitat i capacitat d'identificació amb els qui el pateixen encara es fa més urgent.

Perquè, de fet, podem organitzar la nostra societat i podem administrar-la com si el problema no existís o, el que encara és pitjor perquè és més subtil, com si els culpables del problema fossin ells, els delinqüents. ¿No ho fem així quan administrem justícia?

El títol d'aquesta taula rodona és: "La justícia dels menors, una justícia menor". És un bon títol, però potser encara massa benigne. Pel que fa a aquest problema, la nostra justícia no sols serà sempre una justícia menor, sinó també injusta, i tant per als menors com per als més grans. ¿O és que pel fet d'arribar l'infant dissocial a l'adultesa, ja està en disposició de poder respondre com cal a la norma, com si ja no estigués alienat de la societat? Es planteja quin ha de ser el límit de la minoria d'edat penal. Si el que volem determinar és quan es pot considerar que la persona està capacitada per viure i captenir-se en societat, talment que se li puguin demanar responsabilitats, ¿què hem de dir dels qui n'estan separats i alienats i no pas per culpa seva? Traslladar aquesta qüestió de fons a la qüestió de l'edat pot servir més per amagar el problema que per resoldre'l. I serveix més per augmentar la injustícia que estem fent que no pas per reparar-la.

Per això he dit abans que és necessari tenir una gran sensibilitat i, si de cas, mirar d'augmentar la capacitat d'identificació amb el conflicte del delinqüent per part de tots plegats i de tota la societat, perquè en el fons del problema hi ha una injustícia que és molt fàcil d'oblidar i fins i tot de negar. És, doncs, lògic que els responsables de l'Administració i també els administrats no se sentin gens satisfets de la Justícia. I aquesta mesa n'és una expressió.

¿Què podem fer? Com a mínim, ja de bon començament cal explicitar aquesta greu contradicció objectiva que hi ha a la nostra societat, que fa dels més febles els més responsables i, per dir-ho així, els més dolents. Després cal ser conseqüents en relació amb aquesta consciència més clara. Quan es tracti, per exemple, de confegir els nostres pressupostos i de determinar la suma i la destinació de les inversions, cal no oblidar que la societat té un deute pendent amb aquells a qui, d'altra banda, condemna, i tard o d'hora no pot deixar de condemnar. Pot ser que aquesta inversió no sigui rendible políticament, però això significa que la inversió no pot ser només

econòmica o efectiva, sinó que també ha de ser afectiva i profundament humana en tots els sentits.

Lluís Ventosa Oliveras
Barcelona, 7 de maig de 1992

RESUM DEL DEBAT

D'acord amb el sistema previst per a aquests debats, els ponents intervenen entorn de la seva ponència, i, sobretot, entorn dels escrits dels altres companys de taula.

Lluís Ventosa:
Coincideix en les crítiques al Projecte de Llei presentat (es refereix a la Llei orgànica reguladora de la competència, del procediment i dels jutjats de menors), per la seva superficialitat.

Els determinismes socials i el paper de l'Administració de Justícia
Respecte a la necessitat que el paper de l'Administració de Justícia sigui el mínim possible, insisteix en la importància d'aquesta intervenció sempre que sigui necessària, però mai més del necessari. L'experiència demostra que les actuacions de la justícia poden tenir efectes contraris als buscats, ja que es poden precipitar factors en suspensió que acaben afavorint la delinqüència.

El problema no està només entre els menors i la justícia, sinó que hi ha un tercer interlocutor, la societat, la qual, per la seva manera de funcionar, fa que un sector important, els menors, estigui molt marcat per la delinqüència, abans fins i tot de la intervenció de l'Administració de Justícia.

Els delictes no són tots iguals i és possible que un mateix delicte expressi realitats diferents. Podem dir que un sector important de la societat, molts nens i nenes, per diferents circumstàncies (fonamentalment per viure en ambients deteriorats) que no tenen en

principi relació amb el seu naixement, estan predeterminats a ser delinqüents.

Aquest sector té una relació diferent de la nostra amb la societat, és una relació de separació, d'alienació. El delicte que comet el nen, el jove o, fins i tot, l'adult, és una expressió d'aquesta separació.

Per això la intervenció de la justícia, tot i la seva delicadesa, hauria de ser molt més dràstica. Molt sovint aquesta intervenció falla no per manca de recursos sinó per manca de valentia.

¿Cóm desfer aquest cercle tancat que porta molts menors a ser delinqüents el dia de demà, igual que els seus pares? (sembla com si hi hagués una transmissió pares-fills). No depèn sols de la intervenció més o menys encertada de l'Administració, sinó també de la societat.

Això no són accidents desgraciats, casos aïllats, hi ha uns determinismes socials que aboquen a la separació d'aquestes persones de la societat. Un exemple d'això és la dificultat que tenen per treballar, i no per la manca de feina, sinó per la manca de capacitat per treballar. Cal desfer aquest determinisme, cal trencar la seva transmissió de pares a fills i això és una tasca que hauria de fer l'Administració.

Educació i repressió no poden anar separades

S'insisteix molt també en la mala premsa que té la repressió. I és cert, no hem de desfer la persona, i la instància que ha de dirigir el procés educatiu no pot ser la penal, el jutge, però cal que estigui present en les instàncies educatives, ja que, en cas contrari, aquestes es troben desarmades. No tot s'ha de basar en la repressió, ni molt menys, però no se'n pot prescindir.

Jaume Funes:

Pobresa i exclusió

No considera que el tema del debat sigui la pobresa o l'exclusió, ja que, avui, més de la meitat dels menors que arriben als tribunals ho fan per problemes que tenen poca relació amb situacions de pobresa o misèria. Les causes principals són els danys: vandalisme, destrucció del mobiliari urbà, enfrontaments amb la societat adulta, etc.

També hi ha pobres i gent amb dificultats, però sobretot es tracta d'un sector que té un conflicte difícil de resoldre amb la societat adulta, la qual no sap què fer amb els seus adolescents. Si el tema del debat d'avui fos la pobresa i l'exclusió, és clar que la justícia penal no faria més que afegir injustícia a una situació ja injusta de si mateixa. No hi ha ningú que pensi que la justícia penal pugui servir per fer justícia social.

És important que arribi a la justícia aquest nou tipus de client, ja que això afavoreix els canvis. Quan aparegueren els primers problemes amb les drogues de seguida sorgí la idea que el delinqüent ho era pel fet de ser drogaaddicte i que el seu tractament requeria un tipus de servei diferent a la presó, com per exemple les comunitats terapèutiques.

No cal canviar la justícia penal perquè ara hi arriben també els rics, i abans només hi arribaven els pobres. Cal canviar-la perquè és deshumanitzadora i no serveix per resoldre molts dels nous problemes de la societat.

L'objecte del debat, avui, és el conflicte dels menors amb la societat adulta, que els pot fer caure a les mans de la justícia (la dels menors o la dels adults).

La Llei orgànica reguladora de la competència, del procediment i dels jutjats de Menors

Es pot caure en el parany de discutir sobre la manera de procedir penalment contra els adolescents, i que quedi sense resposta la pregunta de com tractar els ciutadans adolescents per tal que arribin a ser ciutadans responsables, per tal que la forma de tractar-los no dificulti el seu procés de transició a la vida adulta.

Parlar de procediment és parlar de terminis, recursos, sentències; és entrar en una maquinària que, si bé ha demostrat la seva ineficàcia en el món adult, hom té la sensació que pot ser pitjor per als joves.

Crisi de les polítiques socials i de joventut

La forma d'organitzar la resposta social a la diversitat dels adolescents, entre els quals hi ha els que fan transgressions, és difícil, atès que ens trobem en un moment de crisi de la majoria dels discursos socials, sobre el treball social i la intervenció en la societat. A això hem d'afegir una crisi de diners, dels recursos emprats en aquestes intervencions. Recentment, un estudi de la Diputació de Barcelona sobre l'evolució dels recursos per serveis personals als municipis, en constatava un descens important, llevat, potser, de les partides destinades a educació.

Hi ha també un ensorrament de les anomenades polítiques de joventut: els joves han passat de ser marginats en els anys 70, i conflictius en els 80, a ser oblidats en els 90. És molt difícil fer una política de joventut en una realitat social canviant, raó per la qual, aquella, acaba convertint-se en allò que avui és ja en gran part: polítiques de lleure i vacances per als joves que no tenen problemes. Caldrien polítiques de joventut que consideressin l'existència de joves amb diferents nivells de dificultat en la societat.

El gran debat es planteja a l'hora de proposar un model que presti atenció a la segona etapa educativa de la vida, a aquestes adolescència i joventut tan llargues o més que la infància, i a l'hora de col.locar en aquest model altres sistemes que no són més que petites peces dins d'un marc més ampli. La justícia penal hauria de ser una d'aquestes petites peces.

Per discrepar amb Carlos Gonzàlez, indica que ja fa temps que deixà de confiar en la psicologia mentre que Gonzàlez continua confiant massa en el dret penal.

Carlos Gonzàlez:

<u>¿Què vol dir justícia menor?</u>

¿Per què hom planteja que la justícia dels menors és una justícia menor? ¿Es vol dir que es menys justícia? ¿En quin sentit?

Tot això admet diferents interpretacions; per exemple, els jutges de menors es queixen de trobar-se menys considerats que la resta de companys de la judicatura. Però el tema clau està en el fet de si hi ha menys justícia en un sentit més essencial, és a dir, si, segons els criteris que avui considerem vàlids, es fa menys justícia amb els menors.

No és una qüestió intranscendent plantejar-se això, ja que no és clar, socialment, què ha de fer la justícia de menors, i no se sap si es fa més o menys justícia, perquè no hi ha un consens sobre què caldria fer.

<u>Funcions per a les quals no serveix la justícia</u>

Hi ha, tanmateix, dues coses per a les quals la justícia no serveix:

- Per prevenir delictes.

Si aquesta funció està qüestionada per a la justícia en general en el sentit d'atemoriment, allò que tècnicament es diu prevenció

general, en l'àmbit dels menors està demostradíssim que aquest efecte intimidador no el compleix i que, per tant, no serveix per a això.

- Per a la integració social.
Malauradament, i discrepant amb Ventosa, la justícia no és un instrument d'integració social, no és aquest el sistema ni la institució més adequats, amb independència de la millor o pitjor voluntat que hi posin els que hi participen en l'àmbit de la justícia.

Tampoc serveix com a equilibradora de desigualtats socials, per a això hi ha (hauria d'haver-hi) altres mecanismes institucionals.

¿Cal la justícia?
Ès tan modest el paper de la justícia que, fins i tot, caldria replantejar-se'n la desaparició. La seva modesta funció hauria de situar-se en un paper simbòlic, hauria d'evitar la generació d'una justícia privada, hauria de canalitzar els conflictes socials de manera menys traumàtica. El conflicte recent a Los Angeles, per exemple, admet diverses lectures, però una d'elles és entendre l'existència d'un grup de gent fotuda, trepitjada constantment, però que no suporta que la justícia deixi d'actuar simbòlicament.

La justícia hauria de servir no tant per integrar socialment com per no impedir que es donin aquests processos d'integració.

¿Justícia de les necessitats o justícia dels drets?
¿Quins són els "clients" (en sentit metafòric, és clar, ja que no són voluntaris) de la justícia? Caldria entendre'ls com una categoria de persones definides per dues premisses: ciutadans amb tots els seus drets i ciutadans particulars en una fase determinada de la seva evolució -són adolescents-, la qual cosa condiciona la

resposta a la dicotomia "justícia de les necessitats" o "justícia dels drets" (¿atendre les necessitats o garantir els drets?).

En realitat, és una dicotomia falsa. No existeix, en discrepància amb Ventosa, una mena de model consensual on es troben la societat integrada, d'una banda, i els marginats, de l'altra. Potser des d'una perspectiva macrosocial sí que passa així, allò que en diuen "societat dual", però la sociologia moderna ha demostrat que aquesta societat integrada no és tan unitària, sinó tot al contrari, és molt plural, i aquesta pluralitat produeix conflictes.

No és tan clar que uns de fora hagin de ser integrats en alguna cosa comuna a tots. Hi ha molts matisos, colors, subcultures, vivències, estils de vida. És per això que la justícia ha de crear un àmbit formal, assegurant les garanties -poques però irrenunciables- allà on es pugui plantejar aquest conflicte i només en aquells casos en què el dit conflicte no tingui una altra forma de resolució diferent que l'aplicació de la justícia.

Molt sovint es confon garanties amb formalisme, considerant la forma com la garantia, la qual cosa respon a un model pervers, de desenvolupament burocràtic de les idees del Dret. Probablement aquest plantejament de la justícia garantista és utòpic, però, ens indica el ponent, no hi renuncia i no es pot deixar només a les mans dels jutges i de l'Admninistració, ja que forma part del debat social.

La diferència amb Funes està en el grau d'optimisme o de pessimisme amb què això es pot fer.

EL DEBAT OBERT

Seguint l'ordre de les seves aportacions, intervingueren en el debat les següents persones: Carlos Vega (alumne de Dret), Xavier

Cañadas (animador comunitari), Raimon Bonal (Fundació Bofill), Conxita Mata (Centre Obert "Gavina"), José Luis Velasco (Cooperativa Trajecte-Labor), Pilar Camps, Jaume Martín, Joan Batlle (Movibaix), Montse Milà (Escola FP Especialitzada "Flor de Maig"), Pius Fransoy, Toni Llotje (Ca n'Ensenya SAL) i José Dapena.

Hem tractat d'agrupar el contingut de les aportacions per blocs temàtics per tal de facilitar-ne la lectura.

Sobre la poca novetat del títol del debat

El títol és vell; Esther Giménez Salinas ja ho havia dit. Ès una frase que es reprèn de tant en tant. Cal dir, però, que avui la justícia dels menors és menys menor, perquè abans era més tendenciosa i no reprimia només el delicte sinó també el fet que la persona fos marginada. (Jaume Martin)

La Justícia dels menors, alguna cosa més que l'àmbit penal

Hi ha molts més àmbits, per exemple la justícia civil: pàtria potestat, tutela, curatela. En separacions i divorcis, el menor només té dret a ser escoltat a partir dels dotze anys. En general, els menors estan desprotegits, són objecte de drets, i no en són subjecte. Entre els setze i els divuit anys, els menors civils poden treballar i són majors d'edat penal. (Carlos Vega).

Ès normal que se centri el debat en l'àmbit penal, atès que la major part de les persones participants treballen amb menors inadaptats. (Jaume Martín)

¿Els delinqüents estan predeterminats?

Considerar, com ho fa Ventosa, que hi ha infants destinats a ser delinqüents és tan absurd com dir que n'hi ha de predestinats a ser metges. El que hi ha són entorns socials que possibiliten la delinqüència. (Xavier Cañadas).

Aquesta predeterminació no és biològica, sinó condicionada per factors socials. Hi ha ambients que ens fan pensar que les persones que hi viuen acabaran malament, i tot i que l'Administració de Justícia no és la més adequada per resoldre aquestes situacions, sí que és la que ha d'instar el procés. (Lluís Ventosa)

La justícia juvenil és una injustícia. Hi ha nanos amb un entorn que els aboca a ser delinqüents, però la societat ha d'actuar per atacar aquestes causes. A les famílies amb molts dels seus membres a la presó, si els infants són tractats des de petits es pot aconseguir que arribin als quinze, setze anys sense passar per la justícia. (Conxita Mata)

No es pot parlar de la delinqüència sense parlar de l'entorn on es construeix l'individu: problemes d'afecte, d'habitatge, d'educació, etc. No és que hi hagi una predisposició a la delinqüència, però la manca d'afecte o d'un entorn favorable que doni sentit a l'individu com a tal fa que aquest tendeixi a la transgressió i a la malifeta. És per això que no cal actuar en relacions causa-efecte, els polítics actuen pel seu interès polític i els professionals han d'aplicar programes brillantíssims, però no tenen en compte la persona; per exemple, als centres d'acollida de la Generalitat no hi ha cap previsió sobre què cal fer amb aquestes persones quan compleixin els divuit anys. (Pilar Camps)

No es pot dir que hi hagi menors abocats a ser delinqüents per les seves condicions socials. Ser delinqüent és diferent de cometre un delicte, és un estigma que posem i atribuïm a algú, i justament això contribueix a fer delinqüents. En un programa de televisió sobre el conflicte de Los Angeles un equip informatiu viatja en un cotxe-patrulla de la policia i en un moment determinat detenen un negre, sospitós d'haver robat el cotxe que duia. En poc temps el subjecte demostrà que el cotxe era seu, però no obstant això el mantingueren contra la paret tractant de cercar qualsevol altra causa que demostrés la comissió d'un delicte. Els policies partien

de la idea que aquella persona era un delinqüent i així ho reconeixien al final: "no hem aconseguit trobar res, haurem d'esperar que faci algun delicte i enxampar-lo llavors".

I això és traslladable a la nostra mentalitat. Hi ha infants que pel fet de no anar a l'escola es diu que acabaran sent delinqüents, en canvi n'hi ha d'altres que pel mateix fet els direm que acabaran sent "gamberros" o "ganduls". Amb aquesta idea es posen mecanismes que acaben en allò que es diu la profecia que s'autorealitza, és a dir, un acaba sent allò que es diu que serà. (Carlos González).

Delinqüència, marginació i exclusió social

El delicte ja no està centrat només en la gent, diguem-ne, separada de la societat, sinó que és un producte gairebé normal d'aquesta. Els problemes de la delinqüència es troben a totes les edats i a totes les capes socials. L'adolescència és una edat que es manifesta moltes vegades a partir de la comissió de delictes. Molts dels expedients que arriben a la justícia no tenen relació amb les capes marginades.

Tot i així, cal insistir en l'existència d'un sector important (potser no pel nombre, però sí per ser compacte), molt difícil de trencar, de nois, menors, joves que són delinqüents perquè estan separats de la societat. En aquests casos, el delicte manifesta, no un problema d'adolescència, sinó un símptoma d'un mal pitjor, com és aquesta separació o marginació.

S'insisteix que la justícia no ha de separar més i, sobretot, no ha d'estigmatitzar, la qual cosa és certa ja que l'actuació judicial pot precipitar els factors en suspensió que aboquen a la delinqüència, tot i que molt sovint aquests factors es precipiten sols sense cap intervenció de l'Administració.

És a dir, hi ha uns condicionaments socials que funcionen abans, i hi ha una població marginada que no ho està perquè nosaltres els

estigmatitzem o marginem, sinó que en realitat, en la pràctica, estan separats i tenen enormes dificultats per reinserir-se en la vida de la societat.

La societat és molt complexa i quan ens referim a aquesta separació és des del punt de vista de l'estructura laboral, pensada en un sistema capitalista. Hi ha determinades persones que no estan homogeneïtzades com nosaltres en aquesta estructura laboral. No treballen, no perquè no hi hagi treball o no hi hagi educació; la situació tampoc és producte de l'estigma, el que passa és que no s'han pogut incorporar a l'estructura social, la qual està predeterminada, com a estructura laboral capitalista.

Quan es vol que una persona així treballi no ho pot fer perquè està desarrelada de moltes coses i de la societat, aquest és el problema, no l'estigma o la menysvaloració. Aquesta separació és gairebé objectiva, sociològicament ho podem veure: barris marginats, presons, etc.

Cal que les generalitzacions que fem quan parlem del delicte o de la llei no ens serveixin de coartada per oblidar el problema generat per la societat i que no sabem resoldre. Ens espanta aquest terme "delinqüència", provinent de la misèria o de la necessitat, perquè és difícil. Es un problema que cal enfocar no sols a partir de la justícia, però aquesta també hi ha d'intervenir. (Lluís Ventosa)

No es pot parlar, conceptualment, de l'existència d'una estructura social i després dels pobres i dels marginats que no en formen part. D'estructura social només n'hi ha una, la formada pels integrats i els no-integrats; i això no és un caprici, ja que si no cauríem en el parany que deia González de creure que pertanyem a una societat integrada i que els altres han d'entrar dins aquesta estructura normalitzada. (Raimon Bonal)

Quan es parla de separació no s'utilitza un terme sociològic ni psicològic sinó que, fruit de les vivències personals, és un terme de relació. Es pot entendre malament quan es parla de separació, però també quan no se'n parla; el que es tracta és de ressaltar el problema, i existeix una dificultat del noi per inserir-se; ¿per què emprem, doncs, el mot inserció si no n'estan separats? Potser científicament això no està encara prou elaborat. (Lluís Ventosa)

Potser sí que és cert que hi ha persones delinqüents pel fet d'estar separades de la societat, però si diem que ho són per aquesta raó contribuïm a separar-los-en més. L'estigma hi intervé d'alguna manera, no en deu ser condició suficient, però sí que n'es condició de la separació.

Es diu que no podem oblidar els delictes perquè són el símptoma d'aquesta separació. Però el que no podem oblidar és la marginació i sí el delicte, ja que cauríem en la utilització de la justícia com a coartada, però en sentit invers al que deia Ventosa: com que existeix la justícia enviem-l'hi i llavors no anem a la marginació, a la necessitat social que allí hi havia. (Carlos González)

Avui i en el futur ens trobarem amb una societat pluricultural que no podem considerar integrada culturalment sinó formada per un agregat de minories, de cultures i d'estils de vida. Per exemple, a Itàlia són més nombrosos els menors estrangers que estan en centres de menors que els menors de tot el país. (Carlos González)

Estigmatitzem la gent en funció de la raó per la qual li prestem atenció. Mentre un adolescent per rebre atenció hagi d'identificar-se com a delinqüent o drogaaddicte, estem estigmatitzant. Aquest és el gran problema dels sistemes especialitzats, les persones que necessiten uns determinats serveis, prèviament han d'autoidentificar-se com a pacients delinqüents.... Tot i que calen sistemes especials, no es pot atendre el diferent més que des de criteris de sentit comú

normalitzats. Si es dóna prioritat a l'especialitat, se'n dóna a l'estigma i al problema. (Jaume Funes)

El risc de marginació

No s'han de posar estigmes, però tampoc s'ha de deixar de banda que la realitat social aboca a la marginació col.lectius importants, entre els quals hi ha menors. La societat és plural, sí, però no podem oblidar l'existència d'importants bosses de pobresa i d'aquests col.lectius amb el risc de marginació. El que s'ha de canviar no és la por a parlar de marginació o delinqüència, sinó la manera d'intervenir en aquests grups. Ès important fer-ho des d'estructures normalitzades, no especialitzades, i al voltant de tasques al més normalitzades possibles. (Toni Llotje)

Es pot parlar de col.lectius amb el risc de marginació, la qual cosa no vol dir que estiguin en perill de caure en la delinqüència; són conceptes diferents que cal separar per tal de no fer barreges confuses. (Carlos González)

Els recursos i els serveis públics per als menors: serveis especialitzats o serveis generals

Històricament, El Tribunal Tutelar de Menors no tenia recursos i es creaven centres massificats, on un menor es podia passar anys sense que es revisés el seu expedient i les seves mesures a causa de la burocràcia. Ara hi ha més recursos i més programes d'atenció als joves, però, paradoxalment, els joves no arriben a aquests recursos.

Quan molts pensàvem que havent-hi recursos, programes i aparell legal es podria atendre els joves, ens trobem, curiosament, que es produeix un buidatge d'aquests programes i recursos, sobretot a l'àmbit de la Direcció General de Justícia Juvenil, perquè, objectivament, no arriben joves a la justícia juvenil. (José Luis Velasco)

Els últims anys la xifra d'expedients de menors que han arribat a la justícia a tot Catalunya ha augmentat i, en canvi, el nombre de menors que arriben als serveis especialitzats ha disminuït, la qual cosa és una contradicció.

La raó està en el fet que qualsevol instància especialitzada que es crea tendeix, forçosament, a necessitar més clients, i malgrat la creació d'instàncies específiques per atendre determinats problemes, si els serveis generals no funcionen van a parar allà, i si funcionen relativament, no. Per exemple, de les persones amb problemes de drogues, la proporció que arriba a la xarxa especialitzada és, aproximadament, del 20%; en canvi, per les instàncies normalitzades circulen la majoria de les persones amb aquesta problemàtica.

A la justícia com a extensió del control de la policia i els jutges, hi arriba un elevat nombre de persones que, en realitat, no reben cap tipus d'assistència, ningú no se n'ocupa, però tampoc, legalment, són necessàries cap tipus de mesures especialitzades.

Està demostrat que, en els barris on hi ha una atenció primària integrada, el nombre de casos desviats a equips especialitzats és mínim. En aquest àmbit de la justícia hauria de passar el mateix; aquesta no hauria de fer res en els casos en què els nois i les noies ja fossin seguits per altres equips; si de cas, s'haurien de permetre aquestes actuacions i controlar que es fessin bé. (Jaume Funes)

Es pot parlar de l'existència d'un cert fracàs en l'organització administrativa de suport als menors. Aquest fracàs es veu en els recursos mal equilibrats, en l'element ideològic dels professionals que han passat de ser persones que anaven a buscar els problemes a esperar a rebre'ls. (Pius Fransoy)

Perspectiva legalista i perspectiva educativa de la justícia

La causa de la baixa afluència de joves als recursos i programes creats per atendre'ls la podem trobar en la manca de contingut educatiu del discurs dels jutges, limitat només a l'enfocament legalista, la qual cosa és una de les injustícies més grans per a aquest tipus de persones. Per remeiar-ho caldria donar importància als equips tècnics per tal que s'integressin a les mesures dirigides a la persona, al jove, al que cal definir no sols com a realitat de dret, sinó també social, afectiva, sexual, etc. (José Luis Velasco)

Caldria donar prioritat a la perspectiva educativa de la justícia, enfront de la perspectiva legalista, sempre estant d'acord sobre el que s'entén per tal punt de vista educatiu.

De vegades, de forma maniquea i falsa, s'atribueix al jutge l'aplicació de la llei de manera estricta i als equips tècnics la tasca de donar sentit educatiu a la intervenció sobre el menor i ajudar al seu desenvolupament. Però això no sempre és veritat i, d'aquesta manera, estem contribuint a fer que sigui realment així i que el jutge s'oblidi de la seva obligació d'assegurar la funció educativa respecte de totes les persones que intervenen en el procés, ell mateix inclòs.

Complir allò essencial de les garanties és també educatiu. Funció educativa vol dir que el menor sigui escoltat, que entengui allò que està passant, que tingui oportunitat de dir-hi la seva i d'afrontar allò que ha fet i que ha pogut causar mal a un altre. I tot això també és educatiu, sempre que es faci en condicions de responsabilitat i igualtat, i sempre que la resposta que es doni no impedeixi l'actuació d'altres mecanismes d'integració o de maduració. (Carlos González)

La justícia (la penal, no la justícia com a virtut) no està per educar, no se li pot adjudicar la funció educativa. Seria

suficient que no espatllés les persones que hi passen, que no fos antieducativa i donés l'oportunitat al menor de ser atès, no per la justícia, sinó per altres instàncies. (Jaume Funes)

¿Són compatibles repressió i educació?

La repressió no ha servit més que per crear por. Encara que es digui que l'estada al reformatori o a la presó no en crea, de por, això no és cert, ja que a ningú li agrada estar tancat entre quatre parets ni un sol dia, i molt menys estar apartat de la societat. Les mesures repressives no han donat cap resultat positiu i això es demostra en l'augment de la població penitenciària, que ha passat del 6-7% al 15% actual en pocs anys. (Xavier Cañadas)

És cert que la repressió per si sola no cura de cap manera, però no és possible pensar en la resocialització sense una instància repressiva. La realitat social imposa uns límits que han de ser prescrits per alguna autoritat, ja que tan dolent és que un infant acabi empresonat com que vagi delinquint i no acabi a la presó. (Lluís Ventosa)

L'aplicació de la justícia no valora la resocialització

La justícia dels menors no ho és, de menor, perquè té molt a veure amb la justícia penal. A les lleis penals, malgrat els seus enunciats, no hi ha cap intenció de resocialitzar o reinserir, sols es pretén el càstig. Hi ha moltes persones pendents de judici durant alguns anys, en el transcurs dels quals es pot dir que s'han reinserit i, tanmateix, el pes de la condemna recau sobre elles sense tenir en compte aquest procés de resocialització. (Xavier Cañadas)

Fins ara no s'han buscat alternatives a la pena de privació de llibertat, com la probation, ni tan sols s'ha plantejat a la reforma del Codi Penal. (Xavier Cañadas)

¿Quina és la resposta social davant les conductes dels adolescents?

Primer cal plantejar-se davant de quines conductes i accions dels joves cal respondre. Cada dia la societat és més intolerant i qualsevol cosa feta per un adolescent és viscuda com a delicte. Avui generen molts problemes els guàrdies de seguretat, provocant conflictes que serien resolubles amb d'altres mitjans i un augment de la delinqüència.

La resposta no es pot deixar a les mans de les institucions judicials, quan ho poden fer altres instàncies normals. Amb la justícia dels menors passa el mateix que amb la dels adults, tothom vol judicialitzar les coses, des del Parlament, que ho converteix en un problema penal en lloc d'un problema ètic, fins a qualsevol ciutadà, que vol que tot li sigui resolt pel jutge.

Cal donar respostes desjudicialitzades i, si cal, inevitablement, caldrà procurar que la intervenció del sistema penal no faci malbé un procés d'evolució i transició. (Jaume Funes)

Parlem fonamentalment dels problemes de la justícia penal, però avui, a l'Estat espanyol, objectivament, està molt pitjor la situació de l'anomenada infància protegida que la de l'anomenada infància de reforma. Les condicions en què es troba la majoria de la infància desemparada són molt dolentes i semblen no preocupar ningú.

L'adolescent s'ha de defensar també de la policia, dels jutges, dels treballadors socials. La pràctica demostra que la infància que no té drets és una infància sota la mà d'aquells que consideren que fan el seu bé i tenen la voluntat i la capacitat de decidir allò que està bé per ells, la qual cosa, històricament, ha estat pitjor. (Jaume Funes)

Calen programes d'intervenció global sobre la joventut

Sembla suggestiva aquesta idea de com organitzar la resposta social entre els nois i noies entre els quals n'hi ha algun que presenta conductes problemàtiques. El problema no està sols en instàncies de justícia, joventut o ensenyament, sinó que hi ha també altres instàncies. Potser caldria preguntar-se per què aquesta justícia juvenil hauria de ser diferent de l'altra.

El primer tribunal de menors es creà als Estats Units, al finals del segle passat, i es creà justament per atendre la necessitat d'una intervenció amb una intenció educativa. Caldria retornar a aquesta intencionalitat educativa i considerar els infants amb comportaments "dolents" no com a problema penal, sinó des d'una visió global de la joventut, entre la qual hi ha un sector socialment problemàtic. Si ens serveix la justícia, endavant, i si no ens serveix, critiquem-la, però l'objectiu és una intervenció sobre el món juvenil en general, no sols sobre les conductes socialment problemàtiques. (Raimon Bonal)

Ès inevitable parlar de menors, però no és gaire adequat. "Menor" vol dir una cosa que no és major, i per tant que té menys; és com la paraula "minusvàlid", que s'aplica a la persona que té menys capacitat i això sembla que impliqui que té menys responsabilitat, i no és cert; es tracta d'una responsabilitat diferent.

El tractament dels menors no es resol pel fet que es decreti l'escolarització obligatòria de l'adolescència; cal pensar quin ha de ser l'estatut de l'adolescent i quines les seves obligacions i responsabilitats, els seus drets, els seus interessos, les seves utopies i il.lusions.

Ès absurd pretendre que la societat doni respostes responsables només en l'àmbit jurídic o penal i no fer que l'adolescent sigui responsable a la resta d'àmbits. Resta pendent, com a victòria

pírrica, quasi inútil, aconseguir la majoria d'edat penal als divuit anys. (Jaume Funes)

Hi ha textos legals que parlen de persones i grups en situació de risc social i es destinen equips tècnics a la prevenció de la delinqüència. Però això és absolutament fals, a aquest fet només caben aproximacions amb polítiques socials compensatòries.

El risc que una persona mori d'un cop de totxana no depèn del diàmetre del seu cap, no és una probabilitat de l'individu, sinó que depèn del context social en què està vivint. No es pot fer (ni tampoc s'ha de fer) prevenció de la delinqüència sinó que cal treballar en polítiques de promoció de la infància que en facilitin el desenvolupament correcte com a persones. (Jaume Funes)

El paper de les famílies

El problema no és que els fills no siguin estimats, el que passa és que les famílies no saben com educar. Sempre és millor la família que algunes institucions. (Montse Milà)

Cal acceptar amb reserves aquesta afirmació que les famílies no saben educar ja que, de vegades, sembla que plantegem una separació entre els integrats i els no integrats. Nosaltres pertanyem a aquesta societat i sabem com educar, per això cal separar els fills d'aquestes famílies i "integrar-los".

Potser els esforços més grans caldria dirigir-los a integrar els pares, no en el sentit d'integració cultural coactiva, sinó en el sentit d'oferir possibilitats de subsistència, que molt sovint són la base de problemes com els que estem tractant. (Carlos González)

La Llei orgànica reguladora de la competència, del procediment i dels jutjats de menors

Aquesta Llei és absolutament inoperant per plantejar una nova justícia juvenil o de menors. Es pot considerar, igualment,

dispersa, indefinida i ideològicament perversa. L'aprovació d'aquesta Llei representa el fracàs de les expectatives posades per tothom que fa anys que lluita per tal que es modifiqui la situació dels menors. (Pius Fransoy)

El model proposat per aquesta Llei pot consolidar un model estrany de separació entre joves de flors i violes, per a l'animació i la diversió, i joves afectats per les lleis penals i amb un model de protecció problemàtic i diferenciat.

Si l'ensenyament és obligatori fins als setze anys, caldria que la justícia penal i els sistemes de protecció respectessin el dret de tot adolescent a estar a l'escola. Tanmateix, decretar l'escolarització obligatòria implica l'aparició de nous models de joves que ja no són només aquells que s'estan al carrer o van a l'escola, sinó que estan entrant i sortint del carrer a l'escola i viceversa. Això ens hauria de fer tornar a discutir el paper de les figures alternatives creades fora de l'escola, com ara l'educació compensatòria o els educadors de carrer, les quals caldria refer en un marc d'escolarització obligatòria i normalitzada fins als setze anys. (Jaume Funes)

Importància de les garanties

Les garanties són importants més enllà de si la justícia dels menors és o no menor, ja que seria preocupant que la justícia fos només un problema de procediments o de respostes penals. No es tracta que existeixin jutjats de menors o un marc legal adequat, sinó que es tracta d'un problema d'aprenentatge de totes aquelles persones que treballen amb menors, incloent-hi la mateixa Administració (no només la de justícia), que passa per alt moltes garanties en el seu treball amb els menors, i els mateixos tècnics, que lluitant pel seu paper marquen fronteres i trenquen amb les garanties mínimes dels drets dels menors. (Joan Batlle)

Algunes idees a manera de propostes per continuar el debat i l'acció

Hi ha altres perspectives d'intervenció en el món dels menors i de les persones amb conflictes socials que no són les de l'educació o la justícia. Existeix també la perspectiva del treball dins d'estructures normalitzades al màxim. Per permetre'n el funcionament, calen idees noves i diners, però també estructures noves que generin aquestes idees i els seus propis recursos; estructures econòmiques i de producció capaces d'autofinançar-se i continuar intervenint. (Toni Llotje)

A la justícia se li pot demanar, i ja seria molt, no que sigui educativa, integradora o equilibradora de les diferències socials, sinó que sigui justa.

Això vol dir tres coses:

a) Fer-se amb garanties. No és condició suficient, però sí necessària. L'arbitrarietat, per més bona fe que s'hi posi, mai no és justícia.

b) Tenir en compte el dany social ocasionat; no es fa cap favor al menor si s'oblida aquest dany social, ja que això és considerar-lo inferior i, a la llarga, posa en marxa mecanismes d'exclusió molt pitjors.

c) Tenir en compte l'espai de llibertat des del qual s'actua. Hi ha menors que per les seves vivències, personals o familiars, o per la seva pròpia situació social tenen un espai d'alternatives menor que d'altres. Per tant, una actuació justa de la justícia implica menor intervenció com més marginació hi ha, i major intervenció com menys marginació, en el sentit ineludible de la justícia penal que implica més o menys sanció. (Carlos González)

Els discursos sobre la marginació estan en crisi, avui hi ha situacions de dificultat d'incorporació a la societat molt diferents de les que hi havia abans, la qual cosa no treu que es mantinguin encara les existents anteriorment.

Cal elaborar un nou discurs sobre l'educació i l'adolescència. Avui és molt més problema la invasió dels pijos que els adolescents delinqüents. Objectivament, des d'un punt de vista social, és molt més estúpid la immensa quantitat de joves que només fa que divertir-se de manera anodina, que no les anomenades tribus urbanes.

Cal refer el discurs sobre les respostes. Des del punt de vista polític i social (incloent-hi els tècnics) es defensa el model de les etiquetes. Es ven a la població la idea que tenen problemes empaquetats: drogaaddictes, bojos, delinqüents; per això, als barris, aquesta població demana solucions etiquetades. El problema és que quan hom feia un programa d'animació en el temps lliure no es trobaven recursos, però si es deia que era per prevenir la drogaaddicció o la delinqüència i cada tres ratlles s'hi deia "drogues" o "delinqüents", llavors sí que apareixien recursos. S'ha de tornar a vendre la idea que no hi ha problemes amb solucions concretes, sinó situacions de dificultat que requereixen respostes globals i, de vegades, específiques. (Jaume Funes)

Fernando Pindado

Col.lecció DEBATS DE L'AULA PROVENÇA

1. Els mestres, agents del model d'escola. M. Rúbies, P. Darder, J. Cots. 1989.
2. Ciutat i habitatge: perspectives per als anys 90. Ll. Cantallops, J. A. Solans, M. Ribas Piera. 1989.
3. El metge davant l'assistència sanitària. N. Acarín, A. Segura, A. Salgado. 1989
4. Els Jocs Olímpics: ¿per què i per a qui? J.M. Huertas Clavería, J. Cruz, R. Alquézar. 1989.
5. Les televisions privades des de la perspectiva de la comunicació a Catalunya. J.M. Forn, J. Gifreu, M. Reixach. 1990.
6. Els treballadors africans a Catalunya: aspectes socials i culturals. T. Losada, N. Sastre, J. Soler. 1990
7. ¿És possible una defensa no ofensiva d'Espanya? ¿Es pot defensar un país pacifista? Lluís Ma. de Puig, Vicenç Fisas, Jordi Porta. 1990.
8. Sindicats i concertació després de la vaga general. Salvador Carrasco, Salvador Aguilar, Jordi Roca, Fernando Pindado. 1990.
9. Les enquestes d'opinió entre la manipulació i la informació. Eduard Bonet, Joan Estruch, Jordi Porta. 1991
10. Alternatives per a un funcionament més eficaç de l'administració de la justícia. Joan Roig, Josep Lluís Jori, Josep M. Gasch. 1991
11. Audio-visuals arreu. ¿I a l'escola? Pere Ribera, Antonio Bartolomé, Joan Ferrés. 1991
12. Els reptes de l'associacionisme. Marta Ferrés, Pep Martinez, Fernando Pindado. 1991
13. Multiculturalisme a les escoles. Rosa Cañadell, Dolors Juliano, Josep Pérez, Montse Pujol. 1992
14. ¿Què se'n fa, dels llibres? Sebastià Fàbregues, Emili Teixidor, Jaume Terribas, Modest Reixach. 1992

15. ¿El descrèdit de la política? Salvador Cardús, Lluís Hernández, Joan Subirats, Jordi Porta. 1992
16. La justícia de menors, una justícia menor? Carlos González, Jaume Funes, Lluís Ventosa, Fernando Pindado. 1992

Les Fundacions Jaume Bofill, Serveis de Cultura Popular i Estudi i Cooperació (ESICO) convenen en la voluntat d'impulsar en la societat civil catalana àmbits de reflexió, diàleg i debat sobre temes importants de la vida col·lectiva. La intenció no és suplir funcions ni responsabilitats de les administracions públiques ni de situar-s'hi enfront, sinó d'activar la consciència social, el compromís intel·lectual i la participació cívica en el plantejament d'opcions, en la crítica i en la definició i assumpció d'alternatives; en definitiva, d'afavorir la pràctica de la ciutadania i de la democràcia en el nostre país.